

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Вовчко Марії Іванівни

«АСИМІЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія

Актуальність теми кандидатської дисертації М.І.Вовчко не викликає сумніву, причому як із наукового, так і суспільно-політичного погляду, оскільки важливим чинником збереження єдності України в умовах сьогодення була й залишається, серед іншого, міжнаціональна та міжконфесійна злагода та взаєморозуміння. Цьому завжди сприяло краще знання особливостей історії, культури, традицій тих етнічних груп, що здавна або впродовж тривалого часу мешкали на українських теренах і стали невід'ємною частиною нашого суспільства. Студії з міжетнічної взаємодії, давно популярні на Заході, в останні десятиліття набрали обертів і в Україні, про що свідчать праці низки істориків і етнополітологів, наприклад, Максима Гона, Івана Монолатія, індивідуальні й колективні публікації цілого ряду науковців Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Кураса НАН України та ін.

Особливим чином це стосується єврейської проблематики в Галичині, як такої, що прямо пов'язана із фактично зниклим на сьогодні («загубленим») унаслідок Голокосту та еміграції світом і пластом нашої історії, відтворення цілісної й об'єктивної картини якого залишається актуальним науковим завданням. Тим паче, що складаючи вагому частку населення Галичини (а в містах і містечках нерідко до половини, а подекуди й більшість), єврейська спільнота була важливим чинником суспільного життя регіону в ХІХ – першій половині ХХ ст. Усе це зумовлює помітне теоретичне та практичне значення дисертації.

Джерельна база дисертації значна й різноманітна, достатня для реалізації дослідницьких завдань, концептуального вирішення поставлених питань і формулювання висновків. Робота побудована на основі використання

неопублікованих матеріалів низки вітчизняних та зарубіжних архівів і бібліотек, із залученням великого масиву тогочасної преси та публіцистики, статистичних даних і законодавчих актів та інших державних документів, а також джерел особового походження: спогадів, автобіографій, некрологів, особових справ, епістолярної спадщини, щоденників, художніх творів тощо. Позитивом рецензованої праці є й врахування інформативної цінності візуальних джерел (картин, фотографій, малюнків, карикатур і т.п.).

У цілому праця справляє дуже хороше враження своїм інтелектуальним рівнем, проблемним і аналітичним підходом, написана в хорошому стилі, легко й з інтересом читається та сприймається.

Структура дисертації(чотири розділи та 15 підрозділів) є доволі стрункою, логічною і обґрунтованою, відповідає меті й завданням дослідження, дозволяє розкрити тему.

У вступі наявні необхідні структурні елементи, автор подає загальну характеристику своєї роботи, чітко формулює мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, його хронологічні рамки.

Уже в першому розділі праці, описуючи стан наукової розробки проблеми, авторка демонструє ґрунтовне володіння темою дослідження, добру обізнаність із здобутками зарубіжних учених. Щоправда, на початку підрозділу, на нашу суб'єктивну думку, все ж варто було б дати хоч якусь загальну класифікацію історіографії, інакше він нагадує радше бібліографію (дещо хаотично викладену, обсягом усього 7,5 сторінок), ніж аналіз історіографічного процесу з досліджуваної теми (с. 9-17). Подано також детальний і фаховий огляд джерел та теоретико-методологічних засад дисертації, з якого випливає, що ключовими сюжетами в предметному полі праці стали інтеграція євреїв (зменшення та нівеляція соціальних бар'єрів) та їхня акультурація (процес культурної адаптації), з меншою увагою до процесів емансипації та секуляризації, як менш істотних у порівнянні з двома першими (с. 30).

У другому розділі під назвою «Загальна характеристика спільноти» йдеться про основні статистичні параметри єврейського населення у Галичині – кількість, розміщення, міграції та місце у соціально-економічній структурі.

Простежено еволюцію правового статусу євреїв як громадян (після 1867 р.) та як членів самоврядних громад (гмін). При цьому дослідниця зазначає, що спроби держави змінити принципи внутрішньої організації єврейських громад були поверховими і не мали на меті докорінно реформувати кагальну систему, а через небажання євреїв підкорятись законам, які суперечили традиції, більшість з них не діяли (с. 57). Аналізуючи зайнятість єврейства наприкінці XIX – на початку XX ст., авторка слушно звертає увагу не лише на традиційні для них сфери діяльності (торгівля, ремесло, лихварство, шинкарство тощо), але й новий феномен у вигляді великої земельної власності, а також вільних професій, інтелігенції і т.д., що свідчило про модернізацію суспільства.

Третій розділ «Соціальна інтеграція» присвячено практичному втіленню суспільної інтеграції євреїв у Галичині. Досліджено такі аспекти, як роль світської освіти, стратегії розселення поза єврейськими кварталами та вплив місця проживання на процеси асиміляції, а також участь у громадському житті, професійних об'єднаннях та політичній діяльності. Наголошено, що статистика євреїв у освітній галузі свідчила про дотримання більшістю єврейських родин консервативно-релігійних поглядів, ставлячи при цьому правильне релігійне виховання вище від здобуття світських знань (с. 73). Тим не менше, «вихід за межі гетто», як правило, не зустрічав осуду з боку основної маси єврейського населення та не вимагав повного відмежування від єдиновірців.

Одним із показників рівня суспільної інтегрованості євреїв стало їх залучення до різного типу професійних об'єднань і товариств, частина з яких використовувала їдиш і польську мову, брала участь у польських патріотичних маніфестаціях, надавала свої приміщення для світських заходів (с. 99-100). Консервативна модель єврейсько-християнської взаємодії передбачала збереження "професійної ізоляції", однак економічна необхідність та вигода спонукали євреїв та християн до співпраці, прикладів якої було чимало (с. 102). Дослідниця справедливо відзначає, що прийняття євреїв до складу громадських об'єднань, де більшість складали християни, був фактом визнання їх за рівноправних партнерів, а спільна діяльність – шансом для налагодження товариських і бізнесових зв'язків та платформою, де євреї могли

вдосконалювати свої знання про властиві цьому середовищу моделі поведінки, традиції та культурні норми (с. 111). Однак прихильники асиміляційних ідей не здобули впливу на більшість єврейського населення. Їх політична кар'єра залежала більше від них самих, аніж від підтримки населення, а співпраця з польською політичною елітою краю була індикатором не стільки успішності асиміляційних проєктів, скільки впливовості та значення єврейської фінансової й інтелектуальної верхівки (с. 112-113).

Значний інтерес представляє четвертий розділ дисертації «Акультураційні стратегії», який висвітлює культурну адаптацію євреїв до оточуючого середовища, що складалась із кількох основних елементів. Розкрито декілька найсуттєвіших прикладів акультураційних стратегій, а саме запозичення мови, зовнішнього вигляду, поведінки та елементів релігійної традиції. Підкреслюється, що з утвердженням у галицьких єврейських громадах поділу на «цивілізовану» («поступову») меншість та консервативну більшість почався процес відмежування обох таборів, який часто втілювався у мові, зовнішності й моделях поведінки (с. 150). Дієвим чинником цього процесу була поступова секуляризація, яка охопила передовсім середні та вищі прошарки єврейського населення. У середовищі «поступових» євреїв посилювалась ерозія традиційного розуміння єврейськості, що виявлялось у спробах реформувати релігійні практики, відмові від деяких традицій, обрядів, відстороненні від общинних інституцій, при цьому прірва між традиційними та секуляризованими євреями дедалі поглиблювалась (с. 163).

Цікавими є й висновки про те, що процеси секуляризації мали істотний вплив на формування мотивів конверсії (с. 168-169), а також про те, що не зважаючи на всі зміни, пов'язані з акультурацією, євреї все одно в повсякденному житті сприймалися поляками як «інші» та «чужі» (с. 153-154).

Підсумовуючи дослідження, здобувачка робить ґрунтовні загальні висновки, які підтвержені багатим конкретно-фактичним, першоджерельним матеріалом, наведеним у розділах праці.

Апробація основних положень і результатів дослідження здійснена у виступах М.І.Вовчкона наукових конференціях, а також шести одноосібних

публікаціях, з них чотири – у фахових наукових виданнях. Зміст дисертаційної роботи належним чином відображено в авторефераті.

Разом із тим, жодною мірою не ставлячи під сумнів загалом належний науковий рівень рецензованої праці, хотілося б висловити й деякі зауваження і побажання.

1. Насамперед, можна було б дещо уточнити формулювання назви теми («Асиміляційні процеси ... населення...»). Навіть мета дисертації у вступі, на наш погляд, сформульована вже коректніше (с. 4), порівняно з темою.
2. Слід було б подати загальні висновки по кожному з розділів праці (с. 36, 67, 120, 168). Хоча в процесі викладу матеріалу в основній частині розділів підняті питання висвітлені з достатньою повнотою, наявні численні проміжні висновки, усе ж дисертаційний жанр передбачає чіткіше підведення підсумків власних студій та узагальнений виклад основних результатів дослідження наприкінці його структурних частин.
3. Доцільно було б залучити наукові здобутки деяких, недавніх за часом, вітчизняних попередників у близькій проблематиці, наприклад, Назара Васьківа, а також працю *Piasecki H. Sekcja żydowska PPSD i Żydowska Partia Socjalno-demokratyczna. 1892 – 1919/1920. – Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź, 1983.*

У тексті наявні окремі, порівняно незначні огріхи технічного, стилістичного та іншого характеру. Зокрема, АлександерҐранах походив не «з Городенки» (с. 15), а із с. Вербівці на Городенківщині, про що багато йдеться в його спогадах, на які посилається авторка. Відоме статистичне видання початку ХХ ст. називалося буквально «Статистичні відомості про крайові стосунки (або відносини)», але не «справи» (с. 19); «підписників» (періодики) – краще було б «передплатників» (с. 24). У назвах партій, громадських організацій в українській мові пишеться з великої літери тільки перше слово (окрім географічних назв), а не всі, як у польській (с. 28, 117 та ін.). Чернечі «закони» слід було б перекладати як «ордени» (с. 160). У деяких (небагатьох) реченнях бракує знаків пунктуації.

Проте висловлені зауваження не мають принципового чи, тим паче, концептуального характеру й не ставлять під сумнів загальне позитивне враження від ознайомлення з роботою, як і внесок авторки в наукову розробку цієї проблематики.

Дисертація Марії Іванівни Вовчко «Асиміляційні процеси єврейського населення Галичини у другій половині XIX – на початку XX ст.» є завершеною, самостійною працею, виконана на належному науковому рівні, відповідає вимогам чинного «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р.), а дисертантка заслуговує присвоєння їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія.

Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри всесвітньої історії

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» *О.С. Жерноклеєв* О.С. Жерноклеєв

